

БРАК ИЗМЕЂУ ХРИШЋАНА И НЕХРИШЋАНА

www.pravoslovo.net

Брак између хришћана и нехришћана није био допуштен ни у каквој хришћанској држави за дуги низ вијекова, све до прошлога вијека. Ово је важило не само у православним и римокатоличким државама, него и у протестантским. Разлика вјере (*disparitas culta*) наводила се међу главним сметњама брака у свима грађанским законцима, од које већином није се допуштала ни диспенсација. Од ове опће норме одступила је у прошлом вијеку прва Француска, кад је 1804. издан *Code civil*, у којем се брак сматра као институт искључиво грађанскога права и као извор цивилних права. На вјерску страну брака законик се овај не осврће, и према томе признаје законитим и брак између хришћана и нехришћана; само ако нема других закоником предвиђених сметњи за дотични брак. Ово је затијем прешло из тог француског законика у поједине друге западне државе, главним начином протестанске, у којима се данас допушта и признаје законитим брак између крштених и некрштених. Али у већем дијелу осталих хришћанских држава брак се овакав не признаје, и у дотичним грађанским законцима тих држава он је изрично забрањен, и ако је склопљен био, уништава се као да није ни био.¹

Овако је између других хришћанских држава данас и у Аустрији. По § 64 аустријског грађанског законика не признаје се брак између хришћана и лица, која не исповиједају хришћанску вјеру. Разлика вјере броји се међу брачним сметњама јавнога права, те ако се ова сметња покаже при једном већ склопљеном браку, дужна је надлежна власт према одредби § 94 истог законика да званично поступи за уништење таквога брака. Догађај један скорашњи међутијем показао је, да одредбе ових параграфа немају безусловни значај, и да и у аустријској држави, покрај свега тога што римокатоличка вјера има велики значај, ипак може бити дозвољен признат законитим брак између крштених и некрштених. Ово је изазвало мноштво чланака у јавној штампи, и особито је либерална штампа узела то на нишан, обзиром на питање о реформи брачнога пара, што је данас на дневном реду у Аустрији, а за коју се реформу на све стране живо агитује.

Ово је тај догађај:

Један Јеврејин, аустријски поданик, одлучио је да узме за жену једну римокатоличкињу. Ово није могао он да учини, јер такав брак забрањује поменута законска одредба. Он се обрати римској курији за диспенсацију, и добије ту диспенсацију. Дотични римокатолички свештеник, коме се тај Јеврејин обратио, видећи дозволу римске курије, вјенча по прописаном

црквеном обреду истог Јеврејина са вјереницом му, римокатоличкињом. Али овакав брак није имао вриједности пред грађанском влашћу, јер се косио са одредбама грађанскога законика. Да би то тај Јеврејин постигао, без чега би му у животу узалудно било оно црквено вјенчање, он се обрати надлежној политичкој власти (ц. к. намјесништву у Трсту), тражећи да му се брак конвалидује. И то он добије. Таким начином данас један аустријски поданик Јеврејин живи у потпуно законитом браку са својом женом, римокатоличкињом.²

Догађај овај, који је много значајан за брачно право уопће, било да се брак сматра као цивилни уговор, или као црквена тајна, изазивље потребу осврнути се на то, како стоји у историји брачнога законодавства питање о разлици вјере, као сметњи браку, затијем, да ли разлика вјере саставља апсолутни узрок за развод брака, и у зависности од тога, да ли је законски могућа конвалидација од стране надлежне више власти једнога брака, који је већ склопљен при постојању те брачне сметње.

1.

По природном својем карактеру, брак је неразлучна веза и постојана заједница између мужа и жене за цио живот.

Овако су појимали брак од најстаријега доба сви народи, код којих је у животу и обичајима владало етичко начело, независно од вјере коју су они исповиједали. Овакав брак није могла хришћанска црква да осуди, јер је он у себи имао и главне елементе хришћанске етике. А ово црква показује на дјелу и данас, признавајући бракове јудејске, мусулманске и сличне, потпуно законитима са црквено-правнога гледишта, шта више она их за такве сматра и тада, кад једна породица јудејска или мусулманска пријеђе у хришћанство.

Али признавајући и уважавајући етичке елементе законитости брака, склопљенога ван хришћанске заједнице, црква је уједно захтијевала од својих припадника да склапају своје бракове слиједећи прописима јеванђеља, и да такви њихови бракови буду само у Господу (1.Кор. 7, 32). Захтијевала је она, да у браку њених синова, поред физичког јединства између мужа и жене, и поред етичке стране брака, која се мора састојати у потпуној и неразлучној опћности свију односа живота између њих, буде такођер и јединство вјере, које би служило видљивим изразом, да је такав брак у пуноме смислу у Господу. Ово је црква захтијевала и морала је да захтијева од својих синова, што брак, већ и по римском појму о њему, мора бити потпуна заједница не само етичких и правних, него и вјерских односа између мужа и жене;³ а такве заједнице у пуноме смислу не може бити, ако нема вјерског јединства у браку, ако муж исповиједа хришћанску, а жена неку нехришћанску вјеру. Ово становиште хришћанске цркве у питању брака између њених припадника појмљиво је и јасно, а да му не треба разјашњења. Апостол Павле, истичући да хришћани треба да склапају своје бракове само у Господу, како би муж и жена били везани међу собом јединством вјере и у тој би вјери одгајивали пород свој, напомиње им, да није ни природно да они вуку у туђем јарму невјерника (2.Кор. 6, 14).

Учење ово о браку хришћана новозавјетног св. писма постојало је слично

и у старозавјетном, у којем је Јудејима забрањено било ступати у брак са одређеним народима, који нијесу исповиједали истиниту вјеру у Бога (1.Мојс. 27, 46; 2.Мојс. 34, 16; 5.Мојс. 7, 23; 20, 14-18). Исто учење развили су оци и учитељи цркве, почињући од првога доба хришћанске цркве. У почетку III вијека чује се општа напомена о томе код Тертулијана: *Fideles gentilium matrimonia subeuntes, stupri reos esse eonstat.*⁴ Картагенски епископ Кипријан, који је живио мало послје Тертулијана, слиједи у томе Тертулијану, па наводећи како новозавјетно писмо осуђује бракове крштених са некрштенима, каже: „*iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere membra Christi est.*”⁵ Под именом „*infideles* (невјерни)” разумијевали су се тада на првом мјесту Јевреји, затијем незнабошци (*gentiles*) и на посљетку и сви они хришћани, који нијесу имали правилно крштење, тј. који нијесу крштени онако, како је то Христос заповједио (Мат. 28, 19), и које је црква називала јеретицима (*haeretici*) у строгоме смислу.⁶ Крштење дакле, и то правилно крштење, било је главно што се узимало у обзир при суђењу о разлици вјере, кад се имао неки брак склопити. У овоме смислу говоре о разлици вјере, као сметњи хришћанском браку, и канони. Лаодикијски сабор (343.) у два своја канона говори о томе: у 10 канону забрањује уопће хришћанима да склапају бракове са невјернима, тј. са онима који нијесу крштени или су неправилно крштени; а у 31 канону допушта им то само под условом, ако ће некрштена страна примити хришћанску вјеру.

Ово становиште цркве да хришћани треба да узимљу хришћанке за жене, и да се хришћанке удају само за хришћане, усвојено је било и грађанским грчко-римским законодавством. Одредбе тога законодавства спомињу специфично Јевреје, с којима је хришћанима брак забрањен.⁷ Прва је забрана бракова између хришћана и нехришћана издана царем Констанцијем 339. године, дакле готово у исто вријеме кад и лаодикијскога сабора, и пријети се капиталком смрћу сваком хришћанском поданику, који у такав брак ступи.⁸ Кашње (388.) издан је био други закон, у којем се брак овакав проглашује прељубом, те се хришћански супруг подвргавао криминалним законима.⁹ Овај закон примљен је затијем IX вијека у Базилике, и тијем постао опћим и сталним законом за Византијску Царевину за даља времена.¹⁰ Унесен је исти закон и у опћи канонски зборник православне цркве, у Номоканон XIV наслова, и тијем одредба тога закона постала је мјеродавна и за црквени форум у брачним питањима.¹¹

Сходно сада поменутој законској одредби грчко-римског законодавства и црквено источно законодавство издало је неколико својих одредаба о браковима између хришћана и нехришћана. Послије поменутих лаодикијских канона, сличан је канон издан био 393. године на хипонском сабору, а то је 21 канон картагенскога сабора 419. године. Овијем се канон одређује, да свештенички синови и кћери не смију ступати у брак са некрштенима.¹² Канон овај говори о свештеничкој дјечи, али по ријечима коментатора, ово се тиче једнако и дјеце и свјетовњака.¹³ На халкидонском IV васељенском сабору 451. године расправљало се о овоме питању. Повод је био, што су одредбе и лаодикијског и хипонског сабора биле тек помјесне одредбе, које у разним

помјесним црквама нијесу сматрали обавезнима за сву цркву, те су се и допуштали бракови између хришћана и нехришћана; а ово су чинили чак и неки, који су имали ниже степене свештенства (чаџи и појџи црквени). Сабор овај васељенски морао је о томе да изда норму, која би била за све хришћане обавезна, те је својим 14 каноном забранио брак хришћана са некрштенима, осим ако дотично некрштено лице обећа да ће примити православну вјеру; а ко поступи против овог подлежи канонским казнама. Ову исту одредбу поновио је 691. године трулски сабор својим 72. каноном.

Овај трулски канон заједно са 14 каноном халкидонским приведени су упоредо са поменутом одредбом грчко-римскога законодавства 388. године у Номоканон XIV наслова, и тијем је признато за сву православну цркву, да разлика вјере чини сметњу за хришћански брак, другим ријечима, забрањен је брак између хришћана и нехришћана.

2.

Брачна ова сметња оснива се на позитивном праву, и, према томе, није дозвољена диспенсација, од исте сметње. Овако би по правилу морало бити, једнако као и за сваку другу одредбу позитивнога права; тијем више пак, што у томе праву нема нигдје спомена, да би надлежна власт могла од тога одступити, и у даном случају дозволити да један крштени узме за жену некрштену, или да се једна крштена уда за некрштенога. Али постоји одредба, и то управо тога права, да разлика вјере није безусловни узрок за развод брака склопљеног између крштених и некрштених, него да се такав брак може при потреби конвалидовати. И ова околност наводи природно на мисао, да можда не треба узети у апсолутном смислу поменуту забрану диспенсације од оне брачне сметње. Да се ово разјасни, потреба је најприје разгледати, шта каже позитивно право о разлици вјере у питању развода брака, који је већ састављен по једној од оних разних форми склапања брака, које су постојале и које и данас постоје.

Слушајући апостолску поуку већ први хришћани избјегавали су брак са нехришћанима, и пазили су да би само са хришћанским лицима своје бракове склапали. Да ово није могло бити увијек лако да се чини, по себи се разумије, кад се само помисли, колико је мален био број хришћана у почетку и да је много времена требало док се број њихов умножио тако, да би без великога труда могли они наћи себи брачне другове једнакога вјеровања. Ово је био узрок да, поред строго хришћанских бракова, било је и таквих, у којима је муж био хришћанин а жена није, или жена је била хришћанка а муж није. При чему се водило рачуна о томе, да се и кроз бракове хришћана са нехришћанима могу лако ови посљедњи обратити у хришћанство; и осим тога, при постојећим тада у држави законима о браку, на које су се морали хришћани освртати ради признања њиховога брака законитим са грађанске стране, врло често им је бивало готово немогућно да свагда и строго поступају у питањима брака по апостолској поуци. Све ово црква је морала узимати у обзир, и с тога она је снисходила, и признавала је у даним приликама бракове својих припадника и са нехришћанима. А могла је она да

то чини, јер у хришћанском моралном учењу није било никакве изричне одредбе о томе, као што није било одредбе да би безусловно био забрањен брак између хришћана и нехришћана. Напротив, постојала је у новозавјетном писму забрана, да се раскида брак између мужа и жене ради тога само што једно од њих није исповијдало хришћанску вјеру. „Ако који брат има жену некрштену”, каже у томе писму, „и она се приволи живјети с њим, да је не оставља; и жена ако има мужа некрштена и он се приволи живјети с њом, да га не оставља; јер се посвети муж некрштен женом крштеном, и посвети се жена некрштена од мужа крштена” (1.Кор. 7,12-14). Ово мјесто из новозавјетнога писма показује много јасно не само то, да се може трпјети у хришћанству брак хришћана оа нехришћанима, него, ако је такав брак склопљен био, забрањује се раскидати га. Мотив такве одредбе новозавјетнога писма о оваквим браковима, осим горенаведенога, састојао се још у нади, да се таквим браком може лакше склонити да прими хришћанску вјеру страна, која ту вјеру не исповиједа; „јер шта знаш, жено, да ако мужа спасеш, или шта знаш, мужу, да ако жену спасеш“, пише на истом мјесту новозавјетнога писма, које је горе било споменуто. Ово је посљедња ријеч у новозавјетном писму о браковима између хришћана и нехришћана, и ово саставља догматичко учење хришћанске цркве. Хришћани треба да склапају бракове са хришћанима; је ли пак био склопљен брак између двоје, од којих је једно крштено, а друго није, и брак такав одговара у себи и по природном карактеру брака, у таквом случају такав се брак у хришћанској цркви признаје, и забрањено је уништавати га.

Са овога гледишта судили су о браку између хришћана и нехришћана и оци и учитељи цркве. Василије велики у свом 9. канону, говорећи о узроцима развода брака, наводи сада споменуто мјесто из новозавјетнога писма и забрањује раскидати брак, који је склопљен био између крштених и некрштених, спомињући онај исти мотив, који спомиње и новозавјетно писмо; другим ријечима, не признаје узроком развода брака разлику вјере (*disparitas cultus*).¹⁴ Слично се изражава и Јован Златоуст, Василијев савременик.¹⁵ Августин пак са онаквим ауторитетом, какав је имао он сам у првој половини V вијека на западу, истиче у својем догматичком спису *De fide et operibus*, да у св. писму он није нигдје нашао, да би требало развргнути брак, који је склопљен између хришћана и нехришћана;¹⁶ а у својем спису *De adulterinis coniugiis* називље просто прељубом, кад хришћански супруг напусти своју нехришћанску супругу, и хоће да ступа у други брак.¹⁷ Познато је пак да су многе побожне хришћанске жене биле у браку са нехришћанима: Евнихија матер Тимотија, ученика Павлова, Еулалија матер св. Лете, Нона матер Григорија Назијанзина, Моника матер Августинова, Анастасија, Публија, Цецилија и друге многе, које су црквом уважене као свете жене.¹⁸

Црквено законодавство дало је санкцију овоме, што је постојало предањем и обичајем у цркви. Споменути 9. канон Василије примљен је на трулском васељенском сабору као канон обавезни за сву цркву; а овај исти сабор у оном истом свом канону (72.) утврдио је ово. Забрањивши овај сабор да се склапају бракови између православних хришћана у оних који не

исповиједају чисту православну вјеру, наређује уједно сабор овај, да не треба уништавати брак, ако су у том браку супрузи разнога вјеровања, и наводи оно исто мјесто из писма, које је споменуо Василије велики, и по коме је забрањено раскидати постојећи брак ради разлике вјере међу супрузима. Овај трулски канон, као последњи по времену између опћеобавезних за сву цркву канона, важи и мора важити као опћа црквено-правна норма у православној цркви, и по томе забрана да се уништава постојећи већ брак ради разлике вјере међу супрузима, оснива се на позитивном праву цркве. Друга је сасвијем ствар, ако у једном хришћански склопљеном браку једно од супруга одстуди од хришћанске вјере, о чему је на другом мјесту већ говорено било.¹⁹

Из овога учења цркве, да је забрањено уништавати брак ради тога, што једно од супруга исповиједа хришћанску вјеру а друго не исповиједа ту вјеру, слиједи, да црква у начелу признаје законитим и брак између хришћана и нехришћана, ако такав брак постоји и ако он иначе одговара природном карактеру брака. Ово признање цркве законитости таквога брака, потиче из оно више тежње, која је изражена у поменутом мјесту новозавјетнога писма, и из оног опћег начела којег се црква увијек држала, и данас држи, да ваља попустити у ванредним приликама од строгости установљених опћих норми, кад то захтијева потреба времена и лица, и кад ће тијем да се отклони могућа саблазан и породичка или друштвена штета, а у изгледу је да се постигне неко добро; наравно, ако неће од тога попуштања претрпјети опће начело морала и права, и неће пострадавати значај и углед цркве. Попуштање ово цркве од строгости опћих правила у појединим случајевима и снисхођење људским слабостима и потребама времена, види се изражено у животу цркве свију времена, од најстаријих.²⁰

Ово што вриједи за признање законитим брака већ склопљенога између хришћана и нехришћана, мора досљедно вриједити и кад неки ради изузетних и ванредних својих прилика ишту да им се дозволи склопити такав брак. Идентични мотиви важе и за један и за други случај. Ако црква ради тих мотива налази да призна брак између хришћана и нехришћана, који већ постоји, ради истих мотива она може и да дозволи да се такав брак склопи, кад је дотични за то замоле. Ако она може по позитивном праву да конвалидује један такав брак, она тада може и да дозволи да се такав брак склопи, ако само речени мотиви постоје, може дакле да даде диспенсацију од брачне сметње, која бива од разлике вјере. О овоме се у позитивном праву цркве не спомиње, али у обичајном праву њеном свједочи о томе не један примјер. Валсамон у својем коментару 72. канона трулског спомиње, да су у његово доба (XII вијек) поједини епископи давали дозволу за бракове између хришћана и нехришћана, и као да је тога морало много бивати, јер се он на то жали, и да би требало то ограничити.²¹ А да су овакви бракови особито између хришћана и мусулмана, бивали, почињући од XIII вијека па у напријед, и да је црква то дозвољавала, ово је добро познато из историје.

Из овога што је до сада речено види се ово:

1) Разлика вјере саставља сметњу брака, и дакле није дозвољен брак

између хришћана и нехришћана. Као таква, ова сметња (*impedimentum*) не спада у ред апсолутних, него у ред условних сметња; а не спада она ни у анатрептичке (*dirimentia*) сметње, јер не уништава брак, ако је већ између двоје њих склопљен био, него у апагореутичке (*impedientia*), који чине само недозвољеним дотични брак.

2) Од ове апагореутичке сметње може надлежна виша власт дати диспенсацију и дакле може бити дозвољен брак између двоје њих, од којих једно исповиједа хришћанску вјеру, а друго нехришћанску, ако постоје за то ванредни узроци, који су особитога обзира достојни и које је немогућно одстранити, и ако је обезбјеђен природни карактер брака, при томе дотичном супругу зајемчена је потпуна слобода вршења хришћанских вјерских дужности и уплив на породички живот.

3) Разлика вјере није по себи узрок да се уништи један брак, ако је већ склопљен, осим случаја да нехришћанска страна у браку пријечи хришћанској да исповиједа своју вјеру, или је приморава да врши нехришћанске вјерске обреде.

3.

Од прилике исто овако је и у римокатоличкој цркви у питању брака између хришћана и нехришћана. Учење Тертулијана и Кипријана о овоме питању имало је пресудни значај; а почињући од елвирскога сабора 305. године неколико је одредаба издано било кроз даље вијекове на разним западним помјесним саборима, које су забрањивале бракове између хришћана и нехришћана. Неколике се такве одредбе налазе у Грацијановом декрету,²² и према значају тога декрета на западу, могле су исте одредбе имати и опћеобавезни значај за сву римокатоличку цркву. Али то се није догодило, и све до XVIII вијека постојала је на западу у овоме питању сасвијем неједнака пракса, и бивало је да су у неким обласним црквама овакве бракове забрањивали, а у другима опет напуштали и признавали их законитима и са црквеног гледишта. Тада је папа Венедикт XIV булом једном од године 1749. ријешео за сва времена то питање.²³ Установљено је тада било, да не вриједи брак, који је склопљен између крштених и некрштених; али уједно задржано је вишој црквеној власти (папи), да у даним приликама може такав брак дозволити. И овакве дозволе су издаване биле врло често од те власти. А таква је и ова, која је дала повода овој радњи.

Код протестаната ово је друкчије. Већ Лутер је изрекао, да је брак свјетовни посао, и према томе разлика вјере не може имати никаква значаја при склапању бракова.²⁴ Сваком је протестанту слободно узети себи за жену Јеврејку, или ма које друге нехришћанске вјере била та жена. Ово у осталом није примљено ни код свих протестаната, јер на пример у Шведској забрањено је протестанским поданицима ступати у брак са нехришћанима. А не одобравају онакво одлучно учење Лутерово о томе ни сви протестантски учитељи црквенога права.²⁵

4.

Грађанско законодавство дотичних хришћанских држава развијало се у

овоме питању неједнако, али већим дијелом у зависности од црквенога права. На западу преокрет се у брачном законодавству показао у XVII вијеку у Француској, кад је почела секуларизација брака. Како је ово свршило у тој држави, казано је у почетку ове радње.

Покрет о секуларизацији брака прихваћен је био у Австрији у XVIII вијеку, и нашао је израза у Ehepatent 1791. године цара Јосифа II. Сувремено је исти покрет прешао и у Њемачку, и показао се у пруском опћем Landrecht 1791. године. Ту се ово до последњих граница развило, и у данашњем грађанском законнику, који је стао на снагу 1. јануара 1900. о браку између хришћана и нехришћана не спомиње се, а досљедно ни о забрани таквога брака. Једнако је и у појединим другим њемачким државама.²⁶ У Аустрији пошло је било истим путем као у Њемачкој, али се то зауставило због особитих вјерских прилика, у којој се ова држава налазила. У опћем аустријском грађанском законнику, који је проглашен јуна 1811. године, § 64 одређује: „не може се ваљано склопити женидба међу кршћани и особами, које нису кршћанског вјерозакона.” А ако је случајно био склопљен такав брак, он се има сматрати као да није ни био, и „неваљалост женидбе, којој смета (између осталих) запријека наведена у § 64 има се истраживати службено”, одређује § 94 истог законика.²⁷ Диспенсација од ове сметње брачне није допуштена, као ни од осталих брачних сметња јавнога права.²⁸

Ово је данас закон за аустријске поданике.²⁹ Од овога се сада закона одступило, као што показује изведени у почетку догађај са оним Јеврејином и дотичном римокатоличкињом. Од брачне сметње, која се ту састојала у разлици вјере, надлежна власт политичка дала је диспенсацију, и позвала се зато на § 83 грађанскога законика, у којем се одређује, да „из важних узрока” може се издати диспенсација од брачних сметња. Али није казала та власт у својој одлуци врсту оне брачне сметње, нити како је она довела у склад овај § 83 са поменути два параграфа грађанскога законика и са начелом аустријскога судства, да није допуштено давати диспенсацију од брачних сметња јавнога права. И овијем се тумаче све оне разне биљешке и чланци у јавној штампи, у којима се називље необичном и противном постојећим законским одредбама иста одлука. Друга би наравно ствар била, кад би се могло судити о тој одлуци независно од тих одредаба. Али овако како је данас у Аустрији са питањем разлика вјере као сметње брака, мора се признати, да је потпуно оправдана она опћа данашња тежња и радња о реформи брачнога права, и уопће о ревизији грађанскога законика.

+++

¹ Грађански законик у Србији у члану 79 одређује: „Брак између хришћана и нехришћана нема силе ни важности, и уништава се као да није ни био.” Испореди члан 93, тачка 8.

² Види Juristische Blatter (Wien), No. 31 vom 5 August 1906.

³ По дефиницији римскога права „nuptae sunt coniunctis maris et feminae, consortium onnis

vitae, divini et hmanii iuris communicatio." Dig. 23, 2,1. Cf. Basilic. 28, 4, 1.

⁴ Ad uxorem. II. c. 3.

⁵ Ad Quirinum. III. C. 63.

⁶ О значењу ријечи «јеретик» на језику канонскога праза, и да у том значењу јеретик је исто што и нехришћанин, види 34. кан. одговор Валсамонов (Leunclavii Jus graeco-romanum. I, 380), и коментаре истог Валсамона и Зонаре 72. канона трулскога сабора (Beueregii Synodikon, I, 241- 242).

⁷ Забрана брака између хришћана и незнабожаца (barbari, gentiles), о којој спомиње једна новела 566. године цара Јустина (између Јустинијанових новела 154), оснивала се на томе, што ови незнабошци нијесу били римски грађани и дакле нијесу могли склопити matrimonium civile, legitimum, са овима, док су Јевреји били римски грађани.

⁸ Cod. Theol. 16, 8, 6.

⁹ „Ne quis christianam mulierem in matrimonium Judaeus accipiat, neque Judaeae Christianus conjugium sortiat; nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vlcem commissi huiusmodi crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata". Cod. Justin. 1, 9, 6.

¹⁰ Basilic. 1, 1, 38.

¹¹ Nomocan. 12, 13.

¹² »Similiter placuit, ut filli clericorum gentilibus vel haereticis matrimonio non coniungantur«. (Revereg. Synodik. I, 546, гдје се овај канон налази под број 24).

¹³ »Sed nec laicorum liberi haereticis in matrimonii communionem coniunguntur." (Bever. Synod. I, 547).

¹⁴ „... sed etiam ab infideli viro non iussa est mulier separari, sed manere propter incertitudinem eventus; quid enim scis mulier, an virum sis servatura?" (Bever. II. 64).

¹⁵ Chrysost. hom. 19. c. 3 in I Cor. cap. 7.

¹⁶ Cap. 14.

¹⁷ I, cap. 25.

¹⁸ Види о овоме Kutschker, Die gemichten Eben. Wien, 1842. S. 246. fg.

¹⁹ Милаш, Црквено право (II издање), страна 675.

²⁰ Испореди каноне; 12 првог васељ. сабора, 102 трулскога сабора, 10 Петра александар, 4, 5, 6. 7 и 8. Григорија ниск, и Василија вел, посланице Кирила александар. Генедију архимандриту и Максиму дјакону. А ово је изражено било у посљедње доба (1864.) у једној посланици царигра. патријарха Софронија.

²¹ Bevereg. Synodik. I. 242.

²² Decretum Gratiani P. II. C. XXVII. Quaest. 1. c. 10, 11, 12, 16 et 17.

²³ „Singular! nobis« од 9. фебруара 1749. године (Bullar. Bened. XIV. T. III. рад. 550 sq.)

²⁴ „Darum wisse, dass die Ehe ein ausserlich, leiblich Ding sei wie andere weltliche Handthierung. Wie ich nun mag mit einem Heiden, Juden, Turken, Ketzer essen, trinken, schlafen reden und handeln, also mag ich mit ihm ehelich bleiben. Kehre dich an den Narren Gesetze nicht." Ријечи су ово Лутерове.

²⁵ Види на прим. Ae. L. Richter, Lehrbuch des Kirchenrechts VIII. Auf. § 279.

²⁶ Види о овоме Leske u Loewenfeld, Die Rechtsverfolgung im internatiolen Verkehr. Berlin. 1904, IV. I fg.

²⁷ Текст ових параграф а приведен је овдје по А. Rušnov, Obći austrijski gradjanski zakonik. Zagreb, 1885.

²⁸ „Ein Ehehinderniss des offentlichen Rechtes kanu durch Dispens nicht behoben werden". Ово је утврдила аустријска највиша судска власт (k k. Oberste Gerichtshof) ријешењем од 4. априла 1905. бр. 3981.

²⁹ Угарској по данашњем брачном праву (XXXI законски чланак године 1894.) разлика вјере не саставља брачну сметњу. Како је данас у овоме питању код романских народа (Италија и Шаанска) и у Енглеској види Holtzendorff, Encyklopadie der Rechtswissenschaft.

Leipzig, 1903 I, 838, 861. Испореди такођер Leske nnd Loewenfeld, Die Rechtsverfolgung. IV, 329, 391, 413, 489. - Врло је интересно прочитати шта пише о браку у опће са философскога гледишта др. Увгер у својој радњи: Die Ehe in ihrer welthistorischen Entwicklung. Wien, 1860.